

HALLOWEEN EN EEN UITSTERVENDE IJSBEER

Deborah de Koning & Frank G. Bosman

https://doi.org/10.56675/9789403888224_17

Afbeelding 1: Foto van de begraafplaats voor uitgestorven en met uitsterven bedreigde diersoorten in Dierenrijk te Mierlo. Foto: Deborah de Koning, 16 oktober 2023.

Klimaatrituelen en daaraan gerelateerde producten kun je overal vinden. Vaak zijn ze gebaseerd op bestaande religieuze praktijken. In Mierlo staat zelfs een begraafplaats voor uitgestorven diersoorten in het kader van Halloween. Wat betekent dat gebruik van religieuze beelden en woorden voor ons denken over de klimaatcrisis?

Het is een opmerkelijk tafereel: een begraafplaats voor uitgestorven diersoorten in Dierenrijk, een dierenpark in het Brabantse Mierlo. Er staan op deze gelegenheidsbegrafplaats grafstenen voor onder andere de wolharige neushoorn, de buidelwolf, de Balinese tijger en de wolharige mammoet. Op de grafstenen van deze uitgestorven soorten staat wanneer de laatste van de soort voor het laatst is gezien én de reden van uitsterving. Jacht en vleesconsumptie worden genoemd als redenen, maar “vermoedelijk klimaatverandering” staat met stip op nummer één als doodsoorzaak voor de soorten. Tussen de grote hoeveelheid Halloween pompoenen en de terugkerende stropop Viktor Vogelverschrikker die vragen en opdrachten voor de jonge bezoekers van het park heeft, is het een confronterend plaatje. Viktor vogelverschrikker stelt de bezoekers voor ze langs de begraafplaats lopen ook een indringende vraag: “Voor welk dier dat het heel zwaar heeft in het wild hebben we al een graf gegraven?” Eén graf ligt namelijk open en er staat een schep bij. Dit is het graf van de ijsbeer – waarvan er in Dierenrijk overigens ook nog ééntje te bewonderen is.

Boeh in de Zoo

Dat deze uitgestorven soorten niet op een lijst met namen terecht zijn gekomen in de dierentuin, maar tijdens Boeh in de Zoo een graf hebben gekregen, raakt aan een relevante ontwikkeling die plaatsvindt in onze menselijke confrontatie met de gevolgen van klimaatverandering: in het (leren) omgaan met de existentiële vragen die de klimaatcrisis oproept, gaan we associatief te werk. Daarmee bedoelen we kortweg dat we uitgaan van bestaande ideeën, verhalen, tradities, feesten en objecten en daar vervolgens een voor ons mensen betekenisvolle “klimaatdraai” aan geven. Dat is niet denigrerend bedoeld. Het is een zingevend en creatief proces dat de ene keer beter uitpakt dan de andere keer. Zo treffen we bijvoorbeeld een ecologisch Onze Vader/Moeder aan bij een

Aswoensdagviering die op 22 februari 2023 naast een kolentransporttraject in Amsterdam werd gehouden.¹ Dat ecologische Onze Vader/Moeder van de theoloog en activist Cláudio Carvalhaes start met:

Our God who are in pluriverses, the skies and the earth, blessed be your name: life. May your pulsing life come to be seen, heard, touched, and felt through the oceans, the forests, in the rocks, in the life of plants and in the sounds of animals and singing birds.²

De inhoudelijke verwijzingen naar het Onze Vader – onder andere door vormverwijzing – maakt het ecologische Onze Vader/Moeder herkenbaar en tegelijkertijd toegesneden op de existentiële vragen die de klimaatcrisis voor sommigen oproept.

Klimaatdraai

En zo kom je steeds meer vormen van aangepast gebruik – oftewel de *klimaatdraai* – van bestaande (religieuze) tradities, gebruiken, feesten, objecten etc. tegen in het dagelijks leven. De *gelegenheidsbegrafplaats* voor uitgestorven diersoorten in Dierenrijk zouden we kunnen bestempelen als intermaterialiteit – de stenen (materie/producten) krijgen betekenis door de associatie die ze oproepen met grafstenen zoals we die voor mensen op begraafplaatsen gebruiken. We zagen iets dergelijks ook gebeuren bij een requiem voor de smeltende gletsjer Pasterze die op 5 september 2023 in Karinthië werd gehouden.³ In dat ritueel werd een grafkist gemaakt van het resterende gletsjerijs. Een grafsteen voor een uitgestorven of met uitsterven bedreigde diersoort, of een grafkist uit ijs roept herkenbaarheid op. We kunnen ons hier associatief iets bij voorstellen – meer dan alleen een lijst met namen van uitgestorven soorten of verdwijnende ecosystemen.

¹ Zie: Deborah de Koning, “Een (klimaat)ritueel zegt meer dan duizend woorden: Aarde ben je en tot Aarde zul je terugkeren”, geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://www.religionclimate.org/nl/blog/blogs-1/een-klimaat-ritueel-zegt-meer-dan-duizend-woorden-aarde-ben-je-en-tot-aarde-zul-je-terugkeren-1>.

² C. Carvalhaes, “Ecological Lord’s Prayer”, 10 juni 2021, geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://www.claudiocarvalhaes.com/blog/ecological-lords-prayer-claudio-carvalhaes>.

³ Zie: Frank G Bosman, “Een requiem voor een gletsjer”, geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://www.religionclimate.org/nl/blog/blogs-1/een-requiem-voor-een-gletsjer-15>.

Avond van de aureolen

Dat de begraafplaats voor uitgestorven en met uitsterven bedreigde soorten in de periode van Halloween is aangelegd, opent nog een interessant verband namelijk het herdenken van de doden. Halloween is feitelijk een Amerikanisering van het oude katholieke feest van Allerheiligen en Allerzielen dat traditioneel op 1 en 2 november wordt gevierd. Omdat alle grote feesten in de katholieke traditie een *vooravond* kennen, is Halloween – *All Hallow's Eve*, op 31 oktober terechtgekomen. Van oorsprong gaat dit feest over de onopzegbare en onverbreekelijke band tussen de *heiligen* – alle mensen die ons zijn voorgegaan in de dood – en de *aardlingen* die moeten leren leven met de dood van hun dierbaren. Vandaar alle kaarsen die opgestoken worden, speciaal op begraafplaatsen. De *heilige* doden moeten worden herdacht: voor hen opdat ze niet vergeten worden, voor ons opdat we niet vergeten dat we allemaal eens zullen sterven.

En daar geeft deze Brabantse gelegenheidsbegraafplaats-in-een-dierentuin een *klimaatdraai* aan: we herdenken hier ook de doden, zij het de niet-menselijke *heiligen*. De combinatie tussen uitgestorven en bedreigde soorten en Halloween legt de focus op de verantwoordelijkheid die wij *menselijke dieren* hebben voor alles wat leeft, mensen en dieren. Daarmee krijgt de ecologische Halloween nog een extra dimensie ten opzichte van de traditionele vieringen van Allerheiligen en Allerzielen: niet alleen gedenken en treuren over wat eens was, maar ook je verantwoordelijkheid nemen dat er niet nog meer dieren – zoals de ijsbeer – uitsterven. Het doet een beroep op ons mensen door een herkenbare rituele vorm te gebruiken. Daarmee is deze Halloween begraafplaats voor uitgestorven soorten slechts één van de vele voorbeelden waarin klimaat en religie in elkaar overlopen.⁴

⁴ Deze licht gewijzigde bijdrage is op 31 oktober 2023 verschenen als blog op: <https://www.religionclimate.org/nl/blog/blogs-1/halloween-en-een-uitstervende-ijsbeer-18>, en op dezelfde datum in verkorte vorm als opinieartikel gepubliceerd in het *Brabants Dagblad*.

Bronnen

Bosman, F.G. “Een requiem voor een gletsjer”. Geraadpleegd op 4 maart 2025. <https://www.religionclimate.org/nl/blog/blogs-1/een-requiem-voor-een-gletsjer-15>.

Carvalhaes, C. “Ecological Lord’s Prayer”. 10 juni 2021. Geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://www.claudiocarvalhaes.com/blog/ecological-lords-prayer-claudio-carvalhaes>.

Koning, de, D. “Een (klimaat)ritueel zegt meer dan duizend woorden: Aarde ben je en tot Aarde zul je terugkeren”. Geraadpleegd op 4 maart 2025. <https://www.religionclimate.org/nl/blog/blogs-1/een-klimaat-ritueel-zegt-meer-dan-duizend-woorden-aarde-ben-je-en-tot-aarde-zul-je-terugkeren-1>.